

A központ hadtáp kiterjesztése

Dr. Deák Péter ezredes, a hadtudományok doktora

„Minden hadművelet után, a hadtáp megszervezése végett, megállás következett. . . Napjainkban a hadtáp megszervezése rendkívül könnyű. A legnehezebb hadfelszerelési fajtákat, például az élelmiszert és a takarmányt a csapatok a helyszínen találják meg. Mindez a hadműveletek fölöttébb gyors kifejlődéséhez vezetett, és ahhoz, hogy az egyik hadműveletet csaknem szünet nélkül követi a másik.”

Ezek a gondolatok csupán egyik Tuhacsevszkij megvalósult álmaiból. De a megvalósulás már a második világháborúban is jóval túllépte az álmokat, pontosabban tudományos előrelátásban foglaltakat.

I. A helyszíni igénybevétel újszerű tartalma

A második világháború során a hagyományos „helyszíni beszerzés” történelmi fogalma már jelentősen átvértékelődött és kiszélesedett. Az új felfogás szerint beszélnünk kell:

– *helyszíni beszerzésről*, amelyet elvonuló hadtápszervezetek szerveznek, általában csapatszintű végrehajtással;

– *szabályozott igénybevételről és zsákmányolásról*, amelyet felsőtagozatú hadtápok szerveznek és sajátos beszerző – üzembehelyező keretszervezetek végzik és végül

– *az adott gazdaság bázisának szervezett beindításáról*, amelyet a katonai közigazgatásra támaszkodva állami szervek szabályoznak és hajtanak végre.

Hazai és szövetséges területen a helyszíni igénybevételt egyszemélyek szabályozzák. A felszabadított idegen területen folytatott tevékenység azonban sajátosságot jelent a hadtápbiztosítás megszervezésében. Ezt már a Nagy Honvédó Háború harmadik szakasza is messzemenően bizonyította. „A haditevékenységeknek külföldi országok területére történő áthelyezése új feladatok elé állította a hadtáp szerveket. Új módon kellett megszervezni az élelmiszerbeszerzést, a magán- és állami üzemeknek, vasutaknak és műutaknak a hadsereg érdekében történő igénybevételét, segítséget nyújtani a helyi szerveknek . . .”

A helyszíni igénybevétel a korszerű háborúban azonban már minőségileg is lényegesen több (bár egyes ágazatokban mennyiségileg kevesebb), mint a második világháborúban vagy az azóta eltelt helyi háborúkban volt . . . A lényeg ugyanis a modern – közöttük tömegpusztító – fegyverekkel vívott hadviselés során a

helyszínen talált anyagkészletek azelőtt uralkodó mennyiségi felmérés alapján történő igénybevétele *helyett elsősorban* az adott ország (ezen belül a fegyveres erők) infrastruktúrájának szervezett, fokozatos üzembehelyezése, üzemeltetése, kapacitásának kinyerése. Ebből következik, hogy az ún. helyszíni beszerzés vagy igénybevétel – esetleg zsákmány – kategóriáján belül a második világháborúban is még uralkodó élelmiszert igénybevétel arányait tekintve hátrébe szorul. Amíg a Nagy Honvédó Háborúban, a Zsákmánygyűjtő Szolgálat nyilvántartása szerint 3,5 millió tonna élelmiszert adtak át, már jelentős mennyiségben (4614 vagon) jelentkezett a gépegységek és tartalékalkatrészek igénybevétele.

A vietnami háborúban pedig – természetesen bizonyos sajátosságokból eredően – elsősorban hadianyagok, műszaki gépek, aknák, robbanóanyag zsákmányolásáról volt szó.

A helyszíni igénybevétel így nem csupán mechanikus felderítésre, begyűjtésre és elosztásra korlátozódik, a mai viszonyok között az előtalált *készletek* igénybevétele több szempontból is másodrendű. Másodrendűségét indokolja elsősorban az, hogy ezek a készletek nem mindig illeszthetők be pontosan saját fegyveres erőink ellátási és normarendszerébe. Indokolja továbbá lehetséges szennyezettségük, rongálódottságuk, rombolásuk. A másodrendűséget egyértelműen indokolja, hogy ezeknek a készleteknek volumene valószínűleg jelentősen korlátozott, s végül egy szocialista koalíció és ország fegyveres erejének figyelembe kell venni a felszabadított területek lakossági ellátásának követelményeit is.

Mi tehát a minőségileg más, új az idegen felszabadított területeken folytatott hadtáptevékenységen?

A korszerű háború, pontosabban az arra történő felkészülés rendkívül nagyméretű, fejlett, kiterjedt, sok ágú polgári; polgári állományú honvédelmi rendeltetésű, végezetül kifejezetten katonai infrastruktúra létrehozását követeli meg, annak kifejezett létesítménybázisaival.

Mind a katonai szövetségek, mind a semleges, illetve el nem kötelezett, vagy sajátos védelmi doktrínára épülő országok differenciáltan, de intenzíven fejlesztik a katonai érdekű infrastruktúráját. Ennek alapvető része például az óvóhely és a földalatti program, az autópályák, közlekedési vonalak vezérése és építése, a kikötő, repülőtér, csővezeték- és híradóbázisok létrehozása.

Szerves részét képezik a fejlesztésnek a mozgósítandó, saját, de a nagy hadászati mélységből előrevonásra tervezett szövetséges csapatok szervezetszerű anyagkészleteinek, technikájának felhasználása és előretolása. Mindez nagyarányú raktárépítési programokat jelent, ebbe beleértve a raktározás járulékos létesítményeit is.

A kifejezetten katonai készletek mellett jelentős súly helyeződik a nyers- és alapanyag-tartalékok létrehozására. Ezek jelentős része hadászati nyersanyag-tartalék, elsősorban ritkafémek, (a tárolók 90%-ában) témánk szempontjából a legjelentősebb viszont a kőolaj és kőolajszármazékok tartalékolása. ENSZ-kiadvány szerint nyugaton a kőolaj forgalmi készletek 9%-a kerül állami tartalékolásra. Az utóbbi időszakban a tartalékolás élelmiszerekre is kiterjedt.

Az elmúlt időszakban a különböző Nyugat-európai országokban meghatározott NATO infrastruktúra program alapján 1953 óta jelentékeny munkálatok folytak e tekintetben. 1971-ig csupán 160 repülőteret, 9000 km csővezeték, 42 00 km híradókábelt építettek. 1980–1984 között a NATO újabb öt nagy infrastruktúra programot fogadott el. 1982-ben pl. 725,5 millió dollárt fordítottak az

USA Army eszközeit Nyugat-Európában befogadó objektumok létesítésére és korszerűsítésére, míg csupán 13,4 millió dollárt az amerikai expedíciós erők lőszerraktáira.

Ennek következtében ma a közvetlen hadszíntér, de a teljes európai háborús térség infrastruktúrája is olyan fejlett, hogy annak teljes és tervezett rombolására nem kell számítani. A hadszíntéri lehetőségek így alapvető megoldást jelenthetnek a hadtápbiztosítás szűk keresztmetszeteinek feloldásában, így a lehetőségek jobban kifejező terminológiát kutatva, a szervezet komplexitását jobban kifejezi a „helyszíni erőforrások igénybevétele”.

II. A helyszíni erőforrások igénybevételi módjai

Egy esetleges jövő háborúban a hadművelleti terület helyszíni erőforrásának igénybevételét csak több lépcsőben lehet elképzelni. Ez az eszkaláció, amely végül a hadművelleti területen levő infrastruktúra teljes üzembehelyezését eredményezi, a következő állomásokon megy keresztül:

1. A harcot megvívó csapatok által nehezen korlátozható harciszákmány igénybevétele, melynek minimális szabályozására a hadosztály hadtáp törzsek képesek, illetve hivatottak. Ez elsődlegesen kereskedelmi forgalomban vagy közületi tulajdonban levő élelmiszerekre, tüzelőanyagokra, egészségügyi anyagokra, melegruházati cikkekre terjed ki.

2. Az igénybevétele második szakaszában a hadosztály, illetve a hadsereg hadtáptörzs bizonyos irányítása alatt szervezett, a célokra megfelelő és felhasználható szákmányolt *katonai anyagok konkrét igénybevétele* történik meg az elégséges csapatok visszahagyott vagy összegyűjtött készleteiből. Ezzel egyidejűleg a hadtáp törzsek által irányított operatív, helyszíni beszerzési helyi polgári készletekből, elsősorban víz, élelem, üzemanyagok, tüzelőanyagok vonatkozásában;

3. A hadsereg hadtáp törzs és a központhadtáp vezetésére hivatott operatív csoportból kikülönített vezető szerv koordinációja és irányítása alatt a harmadik szakaszban jellemző lesz bizonyos helyszíni bázisok ideiglenes üzembehelyezése és az előtalált készletek külön engedély alapján való felhasználása. Ezzel párhuzamosan megkezdődik a katonai és polgári készletek szervezett felmérése és katonai beszerzése.

4. A negyedik szakaszban és lépcsőben az MN központhadtáp vezető szervei és a létrehozott katonai közigazgatás hatáskörében megkezdődik az elsőrendűen szükséges gyártó, szolgáltató kapacitások saját erővel vagy irányítás alatt történő beüzemeltetése, főleg az energiaközpontoké, élelmiszeripari üzemeké, kenyérgyáraké, a közlekedési objektumoké, ezzel párhuzamosan megkezdődik a szervezett önkormányzati és közigazgatási szervek útján végzett katonai begyűjtés;

5. Végül a helyszíni erőforrások igénybevételenek ötödik hullámában, ütemében a felszabadított ország gazdaságának helyreállított szférája a katonai közigazgatás és az új kormányzat irányítása alatt bekapcsolódik a hadigazdasági termelésbe.

Ez lenne az erőforrások igénybevételi eszkalációjának általános, bár egyszerűsített sémája.

A felszabadított területeken nagyütemű hadműveletek során és után végzett hadtáptevékenység azonban annyiban is bonyolultabb e sémánál, hogy bizonyos értelemben a küzdelem hevessége megnövelheti az anyagszükségletet, a helyzet

az egészségügyi veszteség ideiglenes megnövekedését eredményezheti, ugyanakkor a stabil források helyszínen nem állnak rendelkezésre, az utanszállítás is bonyolultabb.

Mindezt fokozza, hogy jobban kiterjed a csapatok hadtápbiztosításának feladatköre, s néhány új funkció is jelentkezik. Ilyen új funkció például az egyszerű zsákmányon felüli, szabályozott módon igénybevett kapacitások igazgatása és felügyelete; a megnövekedett mennyiségű hadifogoly átvételével, gyűjtésével, szállításával, ellátásával, nem utolsó sorban gyógyításával, valamint a feléjük végzendő politikai munkával kapcsolatos feladatok.

Új elemként jelentkeznek azok a funkciók, amelyek az adott országban a haditevékenység következtében megrongálódott üzemek, bányák, olajmezők, mezőgazdasági apparátus helyreállításával kell foglalkozzanak. Mindenképpen meg kell az igazgatási-pénzügyi tennivalók mennyisége, szabályos, mintegy „bankügyletek” lebonyolítására is sor kerül. Ezért a korszerű háborúban ez a helyzet is egyértelműen az adott hadművelleti hadtápok ilyen ideiglenes hadászati természetű feladatokkal való korlátozott felruházását, elsősorban azonban a központhadtáp kiterjesztését igényli.

A központhadtáp kiterjesztése két értelemben is meg kell valósuljon. Először is tovább kell közelíteni a közlekedési hálózat teljes üzembehelyezésének megfelelő ütemében a hátszorból a saját, illetve koalíciós hadigazdaság termékeit, azaz a csapatok felé működő tranzmisszió legfelsőbb állomását a háború térségei után előre kell vonni. A központ hadtáp kiterjesztésének *másik oldala* olyan vezető és végrehajtó szervek létrehozása, amelyek képesek a felszabadított területeken szervezett helyszíni igénybevételt szervezni és végzni.

A helyszíni igénybevétel komplex fogalmából kiindulva a központ hadtáp (és később a hadigazdaság) kiterjesztésének elsőrendű formája a hadművelleti területen meglévő kapacitások üzembehelyezése, esetleg újabbak létesítése. Ezt az adott lakosság érdekei is követelik. Jelentős előnye ennek a felfogásnak, hogy az ilyen üzemek, kórházak, bányák, közlekedési objektumok, mezőgazdasági és élelmiszeripari egységek, repülőterek üzemanyag-tárolók és töltőrendszerek, csővezetékek, szolgáltató létesítmények üzemeltetése az adott felszabadított terület lakosságával integrált szervezetben valósul meg, így olyan hadtáp szervezetek hozhatók létre kis létszámban, melyek mozgékonyak, képesek a felderítésre, a gyártás kapacitás megszervezésére, beindítására és művezetésére, továbbá a szükséges igazgatási, őrzés-védelmi és rendfenntartási feladatok végrehajtására.

Mindezen feladatok szervezett megoldása érdekében a korszerű, csapatjellegű hadtápszervezetek (ezen belül elsősorban az ellátó és egészségügyi dandárok) magukba foglalják a rendeltetésükben újszerű, speciális felderítő, beszerző, segítségnyújtó, üzembehelyezést irányító, valamint vasút-üzemeltető és légiforgalmi, ún. operatív csoportokat, melyeknek legelső szervezeti elemeit az ellátódandárok tartalmazzák. A kérdés további részletes kidolgozásához, a központhadtáp teljes kiterjesztéséhez a későbbiekben azonban arra lesz szükség, hogy a tipikusan hátszói központhadtáp szervezetek és iparági igazgatóságok állományából az ilyen feladatokat tartósan ellátó csoportok is létre jöjjenek.

A központhadtáp (és főleg a hátszorból) kiterjesztése egyben azt is jelenti, hogy a helyszíni objektumok üzembehelyezése már nem pusztán katonai feladat. Különösen a közlekedés és az egészségügyi irányításában, beüzemeltetésében, bizonyos katonai szervezetekkel megerősített polgári, nem katonai, és vegyes nem-

zetiségű összetételű csoportok képesek az ilyen feladatokat megfelelő állami szakirányítás mellett megoldani.

Mindebből az következik, hogy a helyszíni erőforrások *valóban szervezett igénybevétele* a központhadtáp kiterjesztésével kezdődik meg, az ezt megelőző szakaszokban a kinyerés csak ideiglenes lehet, mert az arra hivatott szervezetek a csapatok nyomában áttelepülnek.

A központhadtáp kiterjesztésének tulajdonképpeni első fázisa, amikor a Központ Hadtáp Előretolt Lépcső különböző mozgékony szervezetei a hadművelleti csapatok mögött az idegen ország területén települnek és tábori erőforrásaik kiegészítése érdekében szervezett felderítés alapján megkezdik a helyszíni erőforrások igénybe vételét. Ez tehát azt jelenti, hogy az MN hadtápjának most soronkövetkező átszervezése, az új tagozati rend, a Tábori Hadtáp helyett a szárazföldi csapatok hadtápbiztosításának hadművelleti szintű biztosítására hivatott és felelős központ hadtáp ezt a feladatát mozgékony elemek előrevonásával, kiterjesztésével oldja meg!

A központhadtáp kiterjesztésének második fázisa, amikor a hátsországi stationáris raktárakból vasúti, vízi, esetleg közúti hálózaton keresztül nagymennyiségű anyagkészletek kerülnek előrevonásra és beraktározásra, alkalmas tárolóházakon, kikötőkben, vasúti raktárakban. E készletek megóvására, tárolására, kiegészítésére vagy feldolgozására a hátsországból kiküldönített szakembercsoportok szervezik a tevékenységet. A kiterjesztés harmadik fázisa, amikor különböző saját hátsországi állami rendszerekből szervezett csoportok, kiküldönített sajátos elemek, vegyes katona-polgári szervezatként az adott ország lojális erőivel és kezdeti közigazgatásával megkezdik az infrastruktúra teljeskörű igénybe vételét.

Mindezek alapvetően jellemzőek voltak már az NHH harmadik időszakára: „a központi szervek állományában sok mozgékony magasabbegységet, egységet és intézetet hoztak létre.” . . . a Nagy Honvédő Háború befejező időszakában . . . a központ hadtáp alárendeltségébe tartozó erőkből és eszközökből jelentős mennyiség mozgott előre a határon túli területekre”.

Alapvető következtetésünk mindebből, hogy a helyszíni igénybe vétel szervezetségét a hadművelleti csapatok elvonulása után legmagasabb fokon biztosító eljárás, rendszer a központhadtáp, a háború későbbi, politikailag változó fázisában a hátsországi kiterjesztése a hadszíntérre, részben mozgékony (és nem mozgékony) elemek áttelepítése és a fellelhető objektumok szervezett üzemeltetése útján.

III. A központ hadtáp kiterjesztésének tárgya, iránya és objektumai

A központ hadtáp kiterjesztésére a hadszíntéri erőforrások helyszíni igénybe vétele szempontjából prioritása van a szállításnak, közlekedésnek. Ez egyértelműen együtt jár a hadászat és közlekedés egyre intenzívebben jelentkező kapcsolatával.

A hadművelleti területen meglévő és értékelt közlekedési hálózat *először* is kiindulópont, feltétel és alap a seregtestek tevékenységének, illetve a hadtáp megszervezésének szempontjából. Ugyanakkor a közlekedés helyreállítása, a közlekedési vonalak technikai biztosítása olyan követelmény, melynek szolgálnia kell a hadművelleti célok végrehajtását is.

Az igénybe vétel alapfeltétele elsősorban tehát a helyreállítás, amelyet elsősorban a FRONT és Központ Hadtáp vasúti és közúti csapatai hajtának végre. A vasút és vízi út üzemeltetéséhez azonban nélkülözhetetlen az adott polgári lakosság

(vasútüzemi, forgalmi alkalmazottak) foglalkoztatása részben a katonai szállítási szervek irányításával, részben a hazai vasút-közúti állami rendszerből kirendelt, ugyancsak polgári szervek útján. A munka dandárja azonban még akkor is a katonai vasúti csapatok üzemeltető (üzem) századaira hárul. Ez a helyreállítás és üzemeltetés azonban csak provizórikus. A hadművelleti csapatok levonulása után nélkülözhetetlen a közlekedési minisztériumnak, erőinek együttműködő felvonulása.

A helyszíni erőforrások igénybevételének talán legjellemzőbb iránya a hadművelleti területen telepített egészségügyi intézményrendszer felhasználása. Ez bizonyos értelemben nemcsak lehetőség, hanem (a genfi egyezményekben előírt) kötelezettség is. A kifejezett szakkórházak mellett a másodrendű, főleg rehabilitációs létesítmények beüzemeltetése a következő eredményekkel jár:

- abszolút értelemben növeli a tábori ágykapacitást;
- lehetővé teszi a mozgékony egészségügyi dandárok tábori kórházainak esetleges leürítését, felszabadítását az áttelepüléshez;
- megrövidíti a sérültek hátraszállítási útját;
- minőségileg magasabb ellátást biztosít, elsősoban a műszerezett diagnosztikai és terápiás berendezések, továbbá a meglévő középkáderállomány útján;
- a egyes telepítést kínáló lehetőségeivel rövidíti az egészségügyi dandárok szétbontakozását (esetleg lehetővé teszi, hogy a tábori kórházaknak ne kelljen letelepülnie).

A hadművelleti területen történő helyszíni forrásokra támaszkodó igénybevétel igen fontos része, iránya a fegyveres erők, csapatok formaruházattal, az igénybevett polgári munkaerő munka- és védőruházattal helyszíni forrásokból történő ellátása. A felszabadított területeken alapvetően női munkaerőt foglalkoztató ruházati és textilipari üzemek gyors üzembehelyezése és az adott gyártási-szabás technológiával, valamint alapanyagokkal való ellátása részben lehetővé teszi a ruházati cikkek előretolt helyzetben való gyártását, ugyanakkor hozzájárul a helyi lakosság mielőbbi gyors foglalkoztatásához. A ruházati anyagok gyártásának és javításának helyszínén való megvalósítási gyakorlata 1944-1945-ben általános volt. Magyarországon és Romániában például közel 300 ezer pár katonai lábbelit, nagymennyiségű fehérműt gyártattak és hoztak létre. Ebbe a körbe tartozik természetesen a textiltisztító üzemek igénybevétele is.

A felszabadított területeken folytatott harctevékenységek hadtápbiztosításának egyik legfontosabb eleme a folyamatos nyersélelem-ellátás és a szükséges szolgáltatások helyszíni biztosítása. Ezért a központ hadtáptól távolodva vagy abból kikülönítve, a hadművelleti, de gyakorta a csapathadtápokon is megnövekszik az ellátó tevékenységre alkalmas szervezetek mellett a feldolgozó tevékenységet végző alegységek és intézmények száma. Megnő a tábori mozgósítandék jelentősége, ezek kiegészülhetnek különböző tésztalesztítő műhelyekkel, darálókkal, malmokkal, húsfeldolgozó és tartósító szervezetekkel, amelyek képesek önállóan kisüzemi technológiával, vagy a hadszíntéri objektumokra rátelepülve modern technológiával is kiegészítő ellátást folytatni.

A helyszíni igénybevétel szempontjából a korábinál lényegesen magasabb és nagyobb jelentőséggel bír a vízfogyasztás. Ennek oka, hogy a fogyasztói vízszükséglet nagymértékben nő, ezen belül jelentősen növekszik a technikai vízhányad, ugyanakkor a nyitott források szennyeződése csökkenti a fogyasztási célú felhasználásra alkalmas vízkészleteket.

A központhadtáp kiterjesztésével a kőolaj és kőolajtermékek biztosítása vonatkozásában a következő feladatokat kell megoldani, illetve lehetőségeket lehet találni:

- a helyszínen talált utánszállításra alkalmas eszközök, tartályvagonok, termékvezetékek, átemelő állomások felhasználása a hazai bázisokból az üzemanyag utánszállítására;
- a termékfeldolgozó kapacitás felhasználása a hátországból előreszállított vagy kiskapacitással helyszínen kitermelt nyersoljra feldolgozására;
- az üzemanyag forgalmazási hálózat felhasználása.

Mint láttuk, nem igen számolhatunk a központi készletezési, nagyvolumenű üzemanyagkészletek igénybevételével, beszerzési lehetőségeivel. Igen nagy ezek megsemmisítési lehetősége és veszélye, nagymértékű a felhasználása és lehetséges a hátravonása is.

A fejlett úthálózattal és motorizált közlekedéssel bíró Nyugat-európai országok, Ausztria, Észak-Olaszország, Német Szövetségi Köztársaság területén, ugyanakkor decentralizált állapotban, elsősorban a fejlett kúthálózatnak megfelelő diszlokációban hajtóanyag-készleteket találhatunk, a szükségletek második lépését pedig már üzembehelyezés útján kell biztosítani.

Ausztriában 20–30 kilométerenként találhatunk nagyteljesítményű, 500 m³-es, többfejes benzinkút-komplexumokat.

A jelentős mennyiségű kereskedelmi forgalmi töltőkúthálózat igénybevételét elsősorban a hadműveleti hadtáp tagozatokban célszerű megszervezni, de lehetséges, hogy a viszonylag telített, vagy feltöltött nagykapacitású üzemanyagkutat a menetvonalat előrevonás céljából igénybevevő magasabbegységek vagy seregtestek üzemanyag-szolgálatának rendelkezésére bocsátjuk.

Egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az üzemanyag csökkentő felhasználás, illetve ennek érdekében történő üzembehelyezése. A csővezetéseket nyugaton föld alatt, a szivattyúállomásokat csak részben föld alatt telepítik. Sok esetben az üzembehelyezés alapfeltétele, hogy az átemelés berendezését állítjuk helyre, vagy pótoljuk saját, tábori eszközeinkkel, illetve a rombolt szakaszokat kisebb átméretű, de többágú tábori fővonalú csővezetékekkel hidáljuk át.

A helyszíni igénybevétel, ezen belül különösen a zsákmány fontos területe a javítóanyagok, alkatrészecskék, helyreállító üzemi gépsorok és teljes technológiák felhasználása.

Ezek között első helyen a polgári középüzemek, az ott található szerszámok, gépek, építőanyagok és helyszíni kitermelési lehetőségek szerepelnek. Ebben a tekintetben a legnagyobb nehézséget a beindításhoz szükséges energiabázis jelenti, amelynek helyreállításáig a hadtáp csapatok tábori áramforrásainak tömegét is fel kell használni.

Az alkatrészecskék, gépegységek egy részét nem kivitelezett, tárolt állapotban találjuk elő, hanem megrongálódott berendezésekbe beépítve. Ezért – és ez már a második világháborúban is így volt – nagy jelentősége van a bontásnak. Ezt azonban nem a „manufaktúrális” szinten, hanem jó technológiával, ehhez rendszeresített műszaki apparátussal kell végezni.

A Központ Hadtáp kiterjesztésének második fázisában tehát olyan szervezetekkel kell ezt végrehajtani, amelyek nagyüzemi formákkal képesek a zsákmányolt haditechnika, a saját roncsok és polgári műszaki bázis bontására és az alkatrészecskék visszahelyezésére.

IV. A hadműveleti hadtáp felderítés

A felszabadított idegen területeken folytatott hadműveletek és harctevékenységek biztosítása szempontjából nagy jelentősége van a hadműveleti hadtáp-felderítésnek. A hadműveleti hadtáp-felderítést általában erre a célra felkészített, kijelölt, a helyi lakosság nyelvét, földrajzi viszonyait jól ismerő, vezető szervek által irányított csoportok kell végezzék, amelyek egyben az igazgatási szervek tevékenységének előkészítői is. Feladatuk elsősorban a helyszíni források, készletek, helyreállító anyagok, gyógyintézeti, ipari és mezőgazdasági kapacitások felderítése, azok üzemeltetésére szolgáló lakosság számának megállapítása, a kitermeléshez szükséges és a csapatok által megteremtendő feltételek helyzetének feltárása.

A hadműveleti hadtáp-felderítés alapját a következők képezik:

- a FRONT által kiadott (meghatározott) feladatok és célok;
- integrált jellegű és ágazati hadszintéradatok, amelyek a katonai-földrajzi leírásokban, adattárakban, a HRAK adatbankjában, felderítő szerveknél, vagy hadműveleti tervekben vannak rögzítve;
- a ho. pk. htp.-helyettesek, hds. pk. htp. h. napi összefoglaló jelentései és alkalmi jelentések a saját felderítésük eredményéről;
- a hds. feld. o., a front feld. szervek (htp. törzs útján) és a VK felderítő-tájékoztató szervek közlései;
- az ideiglenesen létrejött polgári igazgatási (demokratikus - forradalmi) szervek, bizottságok tájékoztatója;
- a politikai-ideológiai szimpatizánsok adatközlései;
- a szomszéd frontok hadtáptörzseinek együttműködési adatai.

A hadműveleti hadtáp-felderítés jelentősen különbözik az alsóbb tagozatokban szervezett felderítéstől, a „szemrevételezés” nem egyeduralgó részfeladat, kiterjed a terület, terep, lakosság, lelőhelyek, ellenséges csoportok stb. felderítésére, közutak, vasutak szemrevételezésére is. Ebből eredően módszerei szélesednek, forrásai szerteágzóbbak.

Alapvető módszerei a következők:

- komplex felderítő csoportok útján végzett, személyes bejárással végzett felderítés (pl. valamely leendő működési körzet felderítése);
- ágazati szakfelderítő csoportok által végzett helyszíni szakfelderítés; (pl. egészségügyi helyzet felderítése);
- hadtáp magasabbegységek felderítő szervei által folytatott funkcionális felderítés (pl. KGU-ak felderítése a közúti kommandáns zászlóaljak részéről);
- műszeres felderítés (légifényképek, vegyi-sugárfelderítés, vízvizsgálat stb.) szakcsapatok által;
- szimpatizánsok kikérdezése, vezetőszervek, személyek által;
- foglyok kikérdezése az ör- és biztosító ezred, valamint HFGYÁ felderítő-kihallgató szakközegei által;
- helyszíni anyagszámlálás és beindítási próbák (az ún. üzembhelyező csoportok által).

Ebből következik, hogy a helyszíni felderítő járőröknek, csoportoknak megfelelő erőkkel és eszközökkel kell rendelkezniük, amelyek között a sugárzást jelző és mérőeszközök, mintaételhez szükséges csomagolóeszközök, fertőtlenítő anyagok jelentős mennyisége szükséges.

A hadműveleti hadtáp-felderítésre a seregtest hadtáptörzs vagy más típusú hadtáptörzs tehát olyan felderítő csoportot hoz létre, amely kétfajta járőrökből tevődik össze, A járőrök egy része bizonyos irányokban végez *komplex, mindenre kiterjedő felderítést*, más járőrök pedig konkrét funkcionális feladatok érdekében hajtanak végre felderítést, nevezetesen: vízfelderítést, mezőgazdasági kapacitások és lehetőségek felderítését stb.

Különösen nagy jelentősége van a hadműveleti hadtáp felderítésnek a közutak mentén. Itt ugyanis a készletek csapatok által történő igénybevétele a leggazdaságosabb. Az utak mentén elsősorban a vízforrásokat, üzemanyag-forrásokat, egészségügyi kapacitásokat, út-vasút-, közút-helyreállító anyagokat és berendezéseket, tehát építőanyagokat célszerű felderíteni. A felderítést megszervezhetjük a közúti komendáns csapatok, illetve az őrzést biztosító szervezetek információi alapján vagy az ő erőkkel és eszközeikkel az elrendelő törzshöz befutott jelentések szerint.

A hadtáp magasabbegységek, nevezetesen az egészségügyi dd.-ok, ellátó dd. a kijelölt működési körletben, közlekedési dandárok a szállító vonalakon a szakfelderítést saját maguk és azonnal megszervezik. Alapelveként kell ugyanis értékelni, hogy a működési körzetben előtalálható szakmai objektumok, – készletek – munkaerő igénybevétele a szervek részére automatikusan elrendelt, illetve engedélyezett. Vasúti és közúti építőanyagokat, munkagépeket, forgalmi berendezéseket, mozdonyokat, egészségügyi objektumokat, rendelőket, szanatóriumokat; sütődéket; vegytisztítókat; rakodó frontokat stb. ezeknek a szerveknek megosztott településsel igénybe kell venni.

A hadműveleti hadtáp felderítő csoportokat egyben előkészítő részlegeknek is kell tekinteni. A felderített objektumokat, forrásokat, készleteket ugyanis azonnal őriztetni kell, híradással kell ellátni, meg kell kezdeni az üzemeltetéshez szükséges polgári munkaerő toborzását, illetve megfelelő technikus állománnyal a szükség szintű üzembehelyezést meg kell szervezni.

Ezért erre a feladatra lényegében egységes felderítő, beszerző, zsákmánygyűjtő, üzembehelyező, üzemeltető és igazgatási szervekre van szükség, amelyek a háborús helyzet különböző fázisaiban eleinte a hadtáp, majd a karonai igazgatás, később a hazai népgazdasági-állami szervek irányítása alatt, végül az adott ország új, demokratikus kormányzatával együttműködve tevékenykednek.

E szervek szervezeti formája más és más lehet, a hadműveleti tagozatban alkalmi csoportok és keretszervezetek, a frontszinten irányító szervek, a fegyveres erők zsákmánygyűjtő szolgálata testesíti meg, későbbiekben azonban speciális és komplex összetételű szervezetre van szükség.

V. A helyszíni igénybevétel szabályozása és vezetése

Fontos leszögezni, hogy a Központ Hadtáp kiterjesztése *csak* a velünk katonailag szembenálló ország területére érvényesül.

A helyszíni beszerzés és igénybevétel azonban erre nem korlátozható, arról beszélnünk kell mind a saját ország, mind szövetséges országok területén is.

Ez azzal is együtt jár, hogy a szocialista koalíció központ hadtápjai, hadigazdaságai *lényegileg* integrálódnak attól függetlenül, hogy ezek a szervek nem kerülnek az EFE alárendeltségébe, csupán egyes kontingensek kerülnek előzetes megállapodások alapján átadásra. Ez abból az alapelvből következik, hogy egy

csetleges háború a fegyveres küzdelem érdekébe a koalíció teljes erőforrásainak összehangolt igénybevételét követeli.

Így a saját és szövetséges területen átvonuló, vagy szétbontakozó csapatok ellátása történhet:

- államközi szerződések alapján, az egyes polgári ágazatokkal rövidrezárt kapcsolatban;
- a hadseregek központ hadtápjai „katonai-hadtáp” együttműködésével;
- a hadművelési csapatok és a polgári regionális szervek (honvédelmi bizottságok) közötti együttműködéssel.

Az idegen területen végzendő tevékenységet az 1949-ben hazánk által is ratifikált genfi egyezmények szabályozzák. Ezek részletében kitérnek a lakosság munkaerőjének igénybevételére, határozottan előírják, hogy az „élelmiszereket, orvosi cikkeket vagy felszereléseket (és munkaerőt) csak a megszálló fegyveres erők” részére lehet igénybevenni. Tiltja az egyezmény a birtokba vett javak elpusztítását, ha azt nem követelik kifejezetten katonai érdekek. Komoly előírásokat tartalmaz a kórházak felszámolása területén.

Foglaljuk össze, hogy korszerű háborúban az idegen helyszíni erőforrások igénybevételének tehát milyen lehetséges formái vannak:

- a csapatok harcközbeni, viszonylag spontán zsákmánytevékenysége;
- a harc-hadművelet alatt a csapatok által előretolt nagyobb készletek zsákmányolása;
- a szervezett helyszíni beszerzés, begyűjtés, felvásárlás;
- a hadszíntéri katonai és polgári létesítmények üzemeltetése;
- az állami szerződésben, okmányban rögzített hadigazdasági zsákmány;
- a megszállók által kirótt beszolgáltatási kötelezettség.

A Nagy Honvédő Háború idején nagy figyelmet fordítottak a zsákmánygyűjtő hálózat kiépítésére. Eleinte ezek feladatukat az evakuációval együttesen, mint kiürítő-hátraszállító szervek végezték. 1944-től kezdve azonban szervezeteik fajtája és száma egyre nőtt. Alapegységeiket a zsákmánygyűjtő századok, szét-szerelő alegységek, raktárak, és kiürítő-, emelő-, anyagmozgató osztagok képezték. Irányításuk a központi állami szervek felől a FRONT-ok szakmai és zsákmánygyűjtő csoportfőnökségein keresztül egészen az ezredmegbízottakig valósult meg. A jelenleg tervezett MN központhadtápban erre külön szervezet ugyan nincs létrehozva, az ellátó dandárok azonban alkalmasak a végrehajtás megszervezésére.

Mindennek érdekében most már célszerű tisztázni és behatárolni (mintegy le választani) a zsákmány fogalmát.

A Szovjet Katonai Enciklopédia szerint a zsákmány (Trofej): „A harcmezőn a győztes hatalmak szolgálati személyei által tanúsítvány alapján birtokbavett (elfoglalt) tárgyak.”

Más meghatározás szerint „korunkban zsákmány alatt az ellenségtől zsákmányolt olyan fegyverzetet, hadfelszerelést, élelmiszert, hadiipari berendezést, nyersanyagkészletet és készterméket kell érteni, ami a hadviselő állam fegyveres erői szükségletének biztosítására szolgál”.

A zsákmányanyagok felosztása:

- az ellenség katonai szervezetének rendszeresített anyagi és technikai eszközeire;

- a hadviselés céljait szolgáló állami, vagy polgári üzemekre, termelőeszközökre;
- az ellenség haditeméknek minősíthető cikkeire és áruira, valamint
- minden olyan egyéb termékre és létesítményre, amelyek a velünk szemben hadat viselő országban a hadijog alapján igénybevehető és nem a hátszói szolgáltatás körébe tartozik.

Az ezután fennmaradó termékek a beszerzés körébe tartoznak - de ezalatt viszont csak a hadrakelt sereg szükségleteit értjük.

Az igénybevehető helyszíni erőforrások körzetét, a hadművelleti felderítés irányait, a központhadtáp kiterjesztésének sávját és ütemét regionális szempontból először a FRONT PK későbbiekben az EFE törzse (a vezérkarok képviselői) határozzák meg. E vezérkari egyeztetett döntések államközi megegyezés jellegével bírnak, azt a felszabadított terület megalakuló közigazgatása is annak tekinti. Ezek a körzetek általában megegyeznek a megszállási zónákkal. Ez az esetek többségében a nemzeti seregetestek mögötti megtisztított sávra koncentrálódnak.

Ez a szabályozás gyakorta nem előzi meg a helyszíni beszerzés, zsákmányolás bevezetését, hiszen az előtalált készletek szervezett igénybevételét a csapatok sikere érdekében, az utanszállítási idő megtakarítása céljából haladéktalanul meg kell kezdeni. Ez esetben a spontán végrehajtott felderítés eredményeit és az igénybevétel mérvét az EHVP-n keresztül az MNHF-nek jelenteni kell és az EHVP egyben tájékoztatja a FRONT PK HTPH-ét is. Ennek alapján előfordulhat, hogy ezek a szervek az igénybevehető készletezéseket, kapacitásokat lezárják, kiegészítő felderítést vezetnek be, illetve az anyagok elszállítására saját hatáskörben intézkednek.

A helyszíni szolgáltatás (beszolgáltatás) éppen a katonai politikai háborús és hadászati helyzet alakulásának függvényében katonai (hadtáp) szerveink közvetlen utasítása; a megszállt ország polgári szerveinek lebonyolításában a létrejött és polgári szervekkel együttműködő katonai-közigazgatás; a saját (megszálló) ország népgazdasági szerveinek felügyelete és követelményei útján és végül a két ország (felszabadító és felszabadított) közötti egyezmények alapján megy végbe.

A különböző hadszíntéri és politikai szituációkra természetesen előre ki kell dolgozni az árformákat, a térítés útjait és forrásait; a meghagyási mértékeket; a vezetési kapcsolatokat, a katonai és polgári igazgatással és végül a beszerzendő cikkek körét.

A Nagy Honvédő Háború harmadik időszakában az objektív hadászati-hadművelési helyzet következtében létrejöttek a hadszíntéri helyszíni igénybevétel irányító szervezetek. Először is az Állami Honvédelmi Bizottság döntése alapján a Szovjet Hadsereg Hadtápfőnökségén jöttek létre speciális csoportfőnökségek, amelyek egy része általános funkcionális szerv volt, más részük alkalmi. Ez utóbbira jellemző, hogy a romániai olajkitermelés helyreállítására is külön csoportfőnökség jött létre. Ezután egyes frontoknál mezőgazdasági, ipari osztályok, begyűjtési szervek létesültek, amelyekről Antyipenko tábornok ismert könyvében igen sokat írt. Ezeknek a szerveknek a feladata volt a felszabadított országok gazdaságának segítése is. Nyilvánvaló, hogy ezt a feladatot közigazdaságilag jól képzett vezetők tudják csak ellátni. A KHEL-ben külön ilyen szervezet nincs. Ugyanakkor a vezetőszervek ágazati szakemberei, az ellátó dandárok törzsei (főleg az ellátó-tároló alosztály szakági tisztjei) ideiglenesen képesek ezt a munkát

ellátni. A későbbiek folyamán azonban nélkülözhetetlennek látszik az üzemszervezésben tapasztalt katonai szerv (pl. SZÜI vállalati osztály) bázisán ilyen szervezet felkészítése.

Tanulmányunkban csak az első kísérletet tettük meg annak érdekében, hogy szemrevegyük a hadművelti terület erőforrásai kihasználásának lehetőségét és módszereit. A kérdés további vizsgálatot igényel.